

et alia instrumenta divinæ justitiae, quæ variæ afflictiones inferunt juxta proportionem peccatorum. Si ergo subsequens peccatum sit omnino simile, et aequale peccato remisso, materialiter eadem poena sensus redibit et in specie, et in gradu; si vero illa peccata sint similia specie, tamen inæqualia in quantitate, eadem proportione redibit poena eadem. At vero, si peccata sint etiam specie dissimilia, fortasse quantum ad aliquam afflictionem priori peccato specialiter proportionatam, non respondebit eadem poena etiam in specie, sed alia loco illius accommodata subsequenti culpæ. Quorum omnium unica est ratio, quia poena debet esse proportionata culpæ; et quia jam non punitur culpa prior, quæ remissa fuit, sed tantum posterior, quæ semper permanet, cuique poena est accommodata.

17. Ostenditur in poena damni. — Duo distinguenda in poena damni. — De poena autem damni fere eodem modo philosophandum est, quamvis in hac sit specialis difficultas, propter privationem, in qua consistit. Oportet ergo duo distinguere in hac poena, scilicet positivum et privativum. Privativum est carentia divinæ visionis, desertio Dei, et negatio omnium auxiliorum ad bene operandum. Positivum est vehemens apprehensio illius status, tristitia, desperatio et omnis alia obstinatio quæ inde nascitur; quamvis enim hæc ab aliquibus numerentur inter poenas sensus, nihil refert, solum enim spectat ad loquendi modum; et cum proxime ac potissimum comitentur dictas privationes, merito ad poenam damni pertinere censentur. Hæc ergo omnia, generatim loquendo, ejusdem speciei sunt in omnibus damnatis; respondent enim propriæ aversioni peccati, quæ ejusdem rationis est in omnibus peccatis mortaliibus; et ideo quantum ad hanc identitatem specificam, eadem poena, quæ remissa fuerat, redit per subsequens peccatum mortale. At vero quantum ad gradum, in illis omnibus, quæ positiva sunt, non redit eadem seu æqualis, quia peccata non semper sunt æqua-
lia, et in illis positivis facile potest magis et minus inveniri. Respondet ergo juxta proportionem peccati. Et hactenus convenienti Theologi.

18. Quorundam opinio de poena damni quod privationem. — Dissentient vero quantum ad poenam damni privativam. Quidam enim dicunt redire tam in specie quam in gradu. Ita Durand., Palud., Capreol. et Bonavent. in 4,

d. 22, et Medin., tract. 1 de Pœnit., q. 8. Fundamentum est, quia illa poena non potest recipere magis et minus, sed est semper summa, quæ esse potest, quia consistit in totali privatione; privatio autem totalis non suscipit magis et minus, ut docuit etiam D. Thom., 1. 2, q. 73, art. 2, et q. 82, art. 4 et 5. Nam totum esse privationis est excludere formam oppositam; ergo, si totam omnino excludit, est maxima privatio, quæ esse potest; ergo solum per admitionem alicujus gradus formæ potest illa privatio suscipere magis, vel minus; in damnatis autem nulla est talis admistio formæ contrariæ.

19. Aliorum opinio. — Alii docent hanc poenam non semper redire æqualem, sed juxta proportionem culpæ. Ita tenuit Abulensis., Matt. 29, q. 639, 640, et seqq.; Supplementum Gabriel., in 4, d. 44, q. 3, art. 1, et d. 50, q. 2; et Major ibi, q. 2; et significat Scot., post quest. 6, § *Ad primam questionem*; et Almain., in Moralib., tract. 1, c. 29; Soto, in 4, d. 16, q. 1, art. 1; Ledesma, q. 29, art. 1; Vigerius, in Summa, c. 6, § 4, vers. 35. Fundamentum est, quia cum hæc sit potissima, et quasi essentialis poena inferni, videtur esse contra ordinem divinæ justitiae, ut æqualis redeat, si culpa non est æqualis. Et non est dubium, quin ratio convincat, si poena illa est capax inæqualitatis; quod autem hujusmodi sit, generali ratione ostendi potest, quia in aversione est inæqualitas, quamvis in privatione consistat; ergo etiam poterit esse in illa poena. Item juxta doctrinam D. Thom. hic, quamvis macula peccati mortalis includat totalem privationem gratiæ, nihilominus in ea potest esse aliqua diversitas per respectum ad peccata, quibus contrahitur; ergo potest etiam illa macula esse moraliter inæqualis per respectum ad majora, vel minora, plura, vel pauciora peccata; ergo idem dicendum est de poena damni. Modus autem hujus inæqualitatis varie a dictis auctoribus explicatur.

20. Variis modis explicatur inæqualitas poena damni. — Prior modus. — Quidam aiunt, carentiam divine visionis, licet in esse negationis sit eadem in omnibus, tamen in esse privationis esse inæqualem. Priorem partem probat ratio prioris sententiae. Dicitur autem illa negatio, quia solum respicit absolute naturam hominis, seu capacitatem remotam, non tamen proximam, quæ est per merita. Unde propriam rationem privationis dicitur habere illa carentia, quando est negatio visionis jam debitæ per merita præcedentia.

Et quia in his meritis potest esse inæqualitas, ideo datur propter majorem culpam. Nam in poena duo considerantur: unum est illud incommodum naturæ, seu privatio boni, in qua consistit; alterum est respectus ad culpam. Primum supponi debet in ipsa poena secundum se; et illud est propter quod ob culpam imponitur; ergo, ut sit etiam major poena et proportionata majori culpæ, supponi debet in se esse majus malum, vel incommodum. Quod sic amplius declaratur, quia in poena, quæ est propter culpam, duo possunt considerari. Unum est quasi extrinsecum, quod est dedecus, ignominia et in honore; aliud est intrinsecum incommodum, seu detrimentum, quod in poenam infertur. Idem ergo incommodum illatum propter plures, vel graviores culpas dici potest habere majorem quandam rationem poenæ sub priori ratione, quia est maior dedecus et ignominia; poena autem damni ut sic non consistit in dedecore, sed in intrinseco incommodo et detimento; ergo ut sit major, non est satis illa relatio ad plures culpas. Et confirmatur, quia alias, etiam in poena sensus, possent omnia peccata puniri eadem et æquali actione ignis, quia, licet in suo esse haberet æqualitatem, in ratione poenæ esset inæqualis, quia daretur propter maiorem, vel minorem culpam; quod est omnino falsum; et exemplis etiam sensilibus in humanis poenis id facile intelligi potest. Ac denique a contrario, quia præmium non est maior ex hoc præcise, quia datur propter majora merita; alias possent omnes beati esse æquales in visione, et nihilominus inæquales in essentiali præmio. De quo latius in relectione de reviviscentia meritorum, disp. 2, sect. 4.

23. Ledesmæ enodatio. — Difficultas circa illam. — Ideo aliter responderet Ledesma, illam carentiam æqualem esse in ratione privationis; tamen in ratione poenæ esse inæqualem, quia magis affligit et contristat; poena autem in ratione poenæ videtur constitui quatenus afflictiva est. Sed inquiram ulterius, unde proveniat quod illa privatio magis contristet unum quam alium, cum in utroque æquale malum sit, et tristitia consurgat ex praesenti malo. Neque enim dici potest provenire ex aliqua falsa apprehensione, qua unus apprehendit malum illud ut majus; quia illa falsa apprehensione non potest esse a Deo; ergo non est per se necessaria ad illam poenam; nam quidquid est ad illam necessarium potest fieri virtute, seu imperio Dei. Neque etiam dici potest provenire ex eo quod unus

apprehendit illud malum cum respectu ad maiorem culpam, quia in voluntate omnino inordinata, ut est voluntas **damnatorum**, ille respectus per se non sufficit ad augendam tristitiam, quia ipsi non dolent de culpa; habere autem æquale incommodum, etiamsi culpa major fuerit, potius videtur consolatio aliqua, quam causa tristitiae, si haec non sit de ipsa culpa, ut malum culpae est. Et quamvis apprehensa sub illo respectu possit etiam sub ratione majoris ignominiae et dedecoris apprehendi, et ut sic possit etiam maiorem excitare tristitiam, tamen sub ea ratione illa non pertinet ad poenam **damni**, quæ est quasi essentialis, sed ad aliam accidentalem afflictionem.

24. *Solutio alia difficultatis. — Improbatur.* — Alio tamen probabiliori modo responderi potest, illam inæqualitatem tristitiae provenire ex vehementiori apprehensione illiusmet privationis, non quidem ex parte objecti apprehendendo illam ut **majorem**, sed ex parte subjecti, fortius illam apprehendendo, et incommodum ejus, et consequenter efficiendo, ut illa magis involuntaria sit, atque adeo magis contristet. Sed si attente consideremus totum hoc, non repugnat priori sententiae; nam tota haec inæqualitas est in positivis actibus, non in ipsa privatione.

25. *Verior explicatio.* — Quapropter probabiliter addo, in illam privatione considerari posse moralem quamdam inæqualitatem, non quidem in ordine ad merita præcedentia, ut in primo modo dicebatur, sed in ordine ad actus proprios, propter quos homo damnatur, et contrahit privationem **illam**. Est enim considerandum, in illis actibus esse privationem quamdam rectitudinis debite unicuique actui, considerato secundum moralem rationem, et secundum eas circumstantias cum quibus fit, cui rectitudini et bonitati responderet apud Deum aliquod præmium, si cum debito modo et condigno actus illos operatus fuisset. Ex quo sequitur, ut privatio beatitudinis censeatur peculiari modo respondere illis actibus, quia ratione illorum caruit homo veluti prima dispositione, per quam futurus esset proportionatus ad talēm gloriam. Atque ita sit, ut, sicut in illis actibus est inæqualitas in rectitudine illis debita, ita in privatione visionis moraliter sumpta sit etiam inæqualitas. Fit etiam hinc, ut nunquam redeat moraliter privatio illa, quæ respondebat prioribus peccatis, quia non respondet ut proportionata illis, sed tantum ut proportionata subsequen-

ti culpæ. Ac denique hinc fit, ut illa privatio, etiam objective sumpta, magis vel minus contristare possit. Et haec explicatio probabilis est. Nec aliter probatur quam ex impugnatione aliarum; et quia sufficienter declarat proportionem poenæ ad culpam.

Objectiones contra ultimam explicationem inæqualitatis poenæ damni.

26. *Prima. — Secunda. — Tertia.* — Contra hanc ultimam rationem explicandi poenam damni occurrit difficultas, quia licet in actu peccati sit privatio rectitudinis debite, non illi correspondet privatio alicujus certi gradus gloriae seu visionis beatæ, quæ possit habere rationem poenæ damni comparatione talis peccati; ergo haec inæqualitas non recte illo modo explicatur. Antecedens patet, quia, si talis privatio gloriae responderet privationi rectitudinis, maxime quia talis actus fuisset meritorius tantæ gloriae, si fuisset bonus; sed hoc non est in universum verum, quia, si homo ille erat in peccato, talis actus non fuisset meritorius. Item, quia ille non tenebatur facere actum meritorium, sed satisfaciebat suæ obligationi faciendo actum bonum; ergo hac etiam ratione illa parentiam in ordine ad meritum non habet rationem privationis moralis. Rursus, quia, licet ille actus, si fuisset rectus, haberet aliquod meritum, non tamen determinatum, quia idem actus secundum varias circumstantias, et in eodem supposito, magis vel minus grato, ceteris paribus, erit magis vel minus meritorius. Ponamus ergo, duos homines, habentes inæquales gratias, committere simile peccatum, in ceteris circumstantiis æquale: tunc is, qui **majorem** haberet gratiam, necessario incurret majorem poenam damni, quia, si debitam rectitudinem in actu suo posuisset, major gloria illi correspondet; quod tamen videtur absurdum.

27. *Quarta. — Quinta.* — Et augetur difficultas, quia juxta hanc proportionem, etiam peccato veniali respondebit propria poena damni, quia etiam illi actui debetur aliqua rectitudo, cui responderet apud Deum aliquod præmium, si illam habuisset; ergo etiam parentia illius habet rationem privationis moralis; augebitur ergo poena damni æterna etiam ex peccatis venialibus. Tandem, sicut præmium esse prædictum respondet merito, ita haec poena damni deberet respondere demerito peccatorum, et non merito beatitudinis, quod inesse posset, vel deberet talibus actibus moralibus secundum se spectatis, si recte et con-

venienter fierent; at vero demerito peccatorum mortalium respondere non potest, quia quodlibet peccatum mortale meretur privationem totius beatitudinis, et visionis Dei: ergo. Sicut e converso, si actus bonus meretur visionem adæquatam et comprehensivam Dei, non posset esse inæqualitas in præmio essentiali, respectu plurium, vel pauciorum meritorum.

28. *Ultima objectio solvitur.* — Respondeo, has objectiones satis declarare, quam sit res incerta, et ad declarandum difficilis. Nihilominus ab ultima incipiendo, ex illa intelligi potest, carentiam visionis Dei, prout habet rationem poenæ, non esse sumendam secundum totam latitudinem visionis possibilis. Nam, licet quodlibet peccatum mortale suo modo formaliter repugnet gratiæ divinæ, in quocunque gradu, remiso, vel intenso, tamen sub propria ratione demeriti, et poenæ, non quodlibet peccatum meretur per se ac proprie privationem infinitorum graduum gratiæ; et idem pari proportione est de visione, quia neque in peccato est infinitum meritum poenæ secundum intentionem, ut nunc suppono; neque est, cur fingamus totam illam parentiam secundum totam latitudinem graduum possibilium habere rationem poenæ; nam ex ratione communi peccati mortalis, ut sic, per se solum sequitur, ut meretur privationem beatitudinis absolute; latitudo autem graduum quantum ad hoc accidentaria est. Hinc ergo verisimile est quod in haec ultima objectione assumitur, juxta diversam gravitatem peccatorum esse in eis certam quantitatem meriti, seu demeriti in ordine ad talem poenam, et ex divina ordinatione aliud majus respondere per modum poenalis privationis graviori peccato, quam leviori.

29. Unde quoad hoc verum est, quod in ea objectione assumitur, hanc inæqualitatem poenæ damni non esse sumendam proxime et formaliter ex quantitate meriti, quæ inesse posset, et deberet talibus actibus, si recti essent, sed ex quantitate demeriti, quod inest talibus actibus ratione sua malitiae; et hoc bene probatur prædicta objectione, et fere reliquis omnibus. Nam omnes videntur contrarium supponere, et ita interpretari rationem inæqualitatis, seu proportionem ultimo loco positam, cum tamen non ita sit intelligenda, ut jam declaramus. Et hoc etiam recte confirmat proportio meriti ad præmium esse prædictum, et demeriti ad poenam; nam utrum-

que finitum est in suo ordine, et ideo utriusque respondere debet aliquid finitum secundum intentionem, eo modo, quo in poena vel præmio reperiri potest, scilicet, privative vel positive. Et quoad hoc, non est simile illud quod afferebatur de merito visionis comprehensivæ Dei, nam illud, si per impossibile admittatur, esset infinitum simpliciter in illo ordine, et ideo non posset in ipso dari augmentum proprium et intensivum: haec autem infinitas non reperitur in quolibet demerito peccati mortalis.

30. *Aliæ objectiones solvuntur.* — Igitur dicendum est, graviori peccato mortali ceteris paribus respondere majorem carentiam visionis in ratione moralis ac poenalis privationis, propter majus demeritum talis peccati; hoc autem demeritum, et dictam rationem privationis dicimus mensurandam esse ex rectitudine debita tali actui secundum spectatorum, quia ratio demeriti in malitia fundatur; malitia autem, quæ in privatione consistit, per suum positivum, quatenus est debitum tali actui humano ut sic, mensuranda est. Quod maxime verum est, considerando in peccato rationem aversionis, et injuriaæ divinæ, cui veluti per se ac formaliter respondet poena damni, ut D. Thom. docet. Quia vero juxta modum et gravitatem conversionis attenditur secundum quantitatem rectitudinis debitæ inesse in tali materia, et cum talibus circumstantiis, ideo quasi radicaliter dicitur haec mensura sumenda ex rectitudine quæ inesse debet actui; et haec rectitudo explicatur per oppositam rationem meriti et præmii. Quod non est intelligendum de merito actuali, quatenus pendet ex conditionibus personæ, nam hoc accidentarium est, sed de merito appetituali, seu valore, quem haberet oppositus actus includens oppositam relationem, seu rectitudinem ad promerendam esse prædictum beatitudinem, et conjunctionem cum ipso ultimo fine. Hic enim valor determinatus est in tali actu cum talibus circumstantiis, si ex parte personæ operantis supponatur id, quod præcise necessarium est ad valorem meriti, præscindendo ab omni speciali dignitate talis personæ; hunc enim valorem actuum moralium optime novit ponderare divina sapientia, ut juxta illius quantitatem præmia, vel poenas taxare possit.

31. Et quia ratio dispositionis magis videatur præscindere a dignitate personæ operantis, ideo per rationem proximæ disposi-

tionis hoc etiam explicatur juxta predictam sententiam. Nam, sicut opera amicitiae perse et natura sua disponunt ad augmentum ejus, ita opera inimicitiae ad ejus incrementum. Unde, si inimicitia Dei ex parte hominis consistet in positivo habitu, sicut consistit amicitia, augeretur plane positive ex incremento et multiplicatione peccatorum, sicut augetur charitas per augmentum meritorum. Quamvis ergo non consistat inimicitia in positivo habitu, recte intelligitur augeri moraliter in ratione privationis; nam sine dubio quo sunt plura, vel majora peccata, eo est major inimicitia inter Deum et hominem. Quod augmentum recte ita explicatur, quia si in illis actibus tantum fuisset dilectionis divinae, quantum nunc est virtualis odii, auxissent charitatem usque ad talem gradum; ergo contraria peccata proportionaliter augent inimicitiam, seu (quod idem est) moralem et proximam privationem charitatis, cui privationi cum proportione respondet pena danni, sicut e converso essentiale primum respondet charitati. Secundum hanc ergo proportionem satis probabiliter explicatur inæqualitas illius penæ.

32. *Quarta objectio solvitur.* — Neque oportet ad singulas objectiones in particulari plura respondere; nam omnes videntur procedere ex mala intelligentia illius opinionis, et maiorem illius explicationem postulare, quæ tradita jam est. Solum ad illud de peccato veniali respondere oportet, primo negando paritatem rationis, quia peccatum veniale nec est actus inimicitiae propriæ, nec in eo est propria malitia aversionis. Dico tamen ulterius, si peccatum veniale quoad culpam sit conjunctum cum peccato mortali, non esse inconveniens concedere, ratione illius augeri perpetuam penam damni, sicut augetur perpetua pena sensus. Si autem per se consideratur, imprimis non habet in illo locum æternitas penæ, neque etiam jam extat moraliter ejus culpa, quando in purgatorio temporaliter punitur. Nihilominus tamen probabile est etiam illam temporalem penam damni, quam patiuntur animæ sanctæ in purgatorio detentæ, esse inæquale in eis pro gravitate peccatorum venialium, vel etiam mortalium remissorum, propter quæ ibi detinentur, et non pro inæqualitate beatitudinis, quam de facto postea habituæ sunt; alioqui quo plura merita anima saneta haberet, majorem haberet penam damni, quia a majori beatitudine retardatur, etiamsi pauciora habuisset peccata

venialia; quod non videtur justitiæ consentaneum. Sed de hoc iterum occurret sermo infra tractando de purgatorio; nunc satis sit hæc per occasionem dixisse de hoc punto, quod non solum in peccatis remissis, sed etiam in quibuslibet peccatis venialibus locum habet.

SECTIO III.

Utrum peccatum, commissum post precedentia remissa, ex eo capite gravius sit; ideoque remissa peccata virtute seu æquivalenter redeant.

1. *Subsequens peccatum aggravari ex remissione precedentis.* — Omnes Theologi convenient cum D. Thom. hic, ex hac circumstantia aggravari subsequens peccatum. Primo propter ingratitudinem prioris beneficij; habet enim quamdam deformitatem offendit circa benefactorem, et præsertim circa eum qui tam facilem se exhibuit in remittendis prioribus injuriis. Accedit, quod videtur quidam virtualis contemptus et abusus divinæ misericordiæ. Ac tandem, quia quo homo recipit majorem gratiam, eo potest facilius vitare culpam, et ideo ex hac parte crescit culpa, si illam non vitet.

2. *Ratio Scoti et Gabrielis impugnatur.* — Aliam rationem habet Scot. in 4, d. 22, q. unica, art. 3, quem ibi sequitur Gabriel, art. 2, scilicet, qui sic peccat, agere contra promissionem in justificatione factam, non iterum offendendi Deum. Sed si loquatur de promissione proprie, improbabilis est opinio. Alias omne peccatum, post justificationem factum, esset contra votum. Et in hoc sensu illam rationem impugnat Medina, Codice de Pœnit., q. 9, et Soto, in 4, d. 16. Si vero loquamur largo modo de promissione, prout dici solet de proposito, sic illud per se non auget malitiam, nisi in quantum est contra gratitudinem.

Quædam observanda circa assertionem.

3. *Primo. — Secundo.* — In predicta vero communi sententia observandum est primo, non oportere ut hæc gravitas, quæ accrescit posteriori peccato, sit moraliter æqualis omnibus præcedentibus culpis. In quo etiam convenient D. Thom. et Doctores; quia possunt præcedentia peccata esse gravissima; illud autem augmentum, licet sit aliquale, tamen non est adeo grave, ut necessario æquiparet moraliter omnibus peccatis præcedentibus quæ jam commissa fuerunt, ut in commentario articuli secundi satis declarata.

tum relinquitur. Deinde observandum est ex D. Thom., a. 4, hanc circumstantiam non addere malitiam specie distinctam, sed solum esse occasionem, ut propria malitia peccati gravior sit. Hoc docuit D. Thom., 2. 2, q. 107, art. 2; Altisidor., lib. 4 Summæ, tract. 6, c. 6, q. 2; Durandus, et Scot., in 4, d. 22, q. 1; et ibi Bonavent. dub. 3 circa litteram Magistri; Soto, d. 16, q. 1, art. 4; Pet. Soto, lect. 7 de Pœnit. Idemque tenet Richard., d. 22, art. 1, q. 4, ad 1. Ubi eodem modo loquitur de ingratitudine ac de obedientia. Ratio est, quia hæc circumstantia ingratitudinis secundum communem rationem suam generalis est omnibus peccatis, quia nullus est homo, qui non obligetur Deo ut benefactor; circumstantia autem generalis, ut constat ex 1. 2, si non sit specialiter intenta, non confert speciale malitiam. Neque etiam variat speciem ingratitudinis, quod sit contra hoc vel illud beneficium; et ideo per se loquendo, hæc circumstantia generalis manet; nullus enim homo hac intentione operatur, ut contemnat beneficium Dei, vel ut benefactorem offendat; et ideo solum intra eamdem speciem aggravat.

4. *Non est necesse hanc circumstantiam confiteri. — Soti limitatio rejicitur.* — Ex quo fit ulterius, ut per se ac moraliter loquendo, necessarium non sit hanc circumstantiam in confessione aperire, quia neque mutat speciem, nec notabiliter aggravat; et cum aliquin generalis sit, in ipsa confessione peccati includitur secundum communem rationem ingratitudinis; quatenus vero est specialiter contra tale beneficium remissionis peccati, non oportet, ut distinete cognoscatur a confessore, quia moraliter non multum variat iudicium ejus. Soto vero hoc limitat, nisi peccata prius remissa fuerint gravissima. Sed neque tunc credo esse necessarium, propter rationem factam, et ne cogatur poenitens iterum mentionem facere illorum peccatorum in confessione; nam sive in specie illa repeatat, sive sub illa ratione communi, quod gravissime peccavit prius, estque veniam consecutus, est valde onerosum; et ideo, cum ratio, vel necessitas non cogat, imponendum non est tale onus. Quod intelligo ex vi hujus circumstantiæ; nam, si aliunde sit necessarium ad declarandum statum præsentem conscientiæ, et occasionem, vel aliam obligationem, quam in præsenti habet, secus erit, ut postea latius suo loco.

5. *Objectio Abulensis et Medinæ. — Responsio.*

— *Replica.* — Contra hanc vero doctrinam opinantur Abulensis, Matt. 18, q. 141 et 142, et Medina, dict. q. 9 de Pœnit. Fundamentum eorum esse potest, quia, ut peccatum recipiat speciem aliquam malitiae, sufficit voluntarium indirectum, etiamsi circumstantia non sit directe ac per se intenta, ut constat in homicidio, verbi gratia, clerici, quod sacrilegium est ex illa circumstantia, licet non sit per se intenta, imo etiam si sit vincibiliter ignorata. Est autem responsio communis, hoc esse verum in circumstantiis specialibus, non autem in generalibus. Quæ non videtur in præsenti satisfacere, quia duplice potest esse circumstantia generalis: uno modo tanquam generice inclusa in quacunque specifica ratione peccati, sicut est fortasse circumstantia inobedientiæ, et similes; et de hac est verum non dare speciem, nisi sit per se intenta. Et ratio est clara, quia ipsa ex se non habet rationem speciei, sed generis; unde, nisi ex intentione operantis instituatur tanquam specifica, non dabit peculiarem speciem. Alio vero modo potest circumstantia esse generalis quasi formali communicatione, licet in se specifica sit, ut est, verbi gratia, ratio injuriaæ divinæ inclusa in omni peccato mortali; atque hæc circumstantia dare potest propriam speciem, quamvis non sit per se intenta, ut patet in exemplo adducto, juxta ea quæ in superioribus diximus. Et ratio est, quia illa circumstantia ex se est specialis; quod autem inveniatur in multis, aut in paucioribus, aut in omnibus actibus malis, parum refert. Nam, quod accidens sit in pluribus, vel paucioribus subjectis, non mutat specificam rationem ejus. Circumstantia autem ingratitudinis videtur esse generalis hoc posteriori modo, quia per se non spectat ad generalem rationem peccati, et specificè distinguitur a malitia inobedientiæ, odii, et aliis similibus.

6. *Enodatur objectio.* — *Quæ circumstantia sufficiat ad dandum speciem peccato.* — Respondet nihilominus, priorem sententiam veram esse, quia non obligatur homo speciali præcepto gratitudinis divinæ ad vitandum peccatum, quia offensivum Dei est; quia, cum ad hoc sufficiat præceptum justitiæ ad ipsum Deum, non est cur multiplicentur præcepta propria et specialia sine necessitate. Deinde, ratio illa de circumstantia generali optima est, si amplius explicetur. Advertendum est enim, sicut sunt quædam peccata, quæ per se consummantur in corde, ut hæresis, alia vero quæ in opere externo, ut homi-

cidum, detractio, ut recte notavit Cajet, 4. 2, q. 72, art. 7, ita e contrario sunt quedam virtutes, quæ principaliter consummantur in corde, ut charitas seu amicitia; aliae vero quæ per se primo ordinantur ad actum externum, ut temperantia, justitia, etc. Quando ergo circumstantia peccati est contra virtutem, quæ per se requirit medium in ipsa actione exteriore seu imperata, tunc regulariter sufficit voluntarium indirectum ad dandam speciem peccati, quia ad communem rationem mali moralis seu peccati hoc voluntarium sufficit, ut ex 1. 2 suppono; et in tali materia sufficit etiam ad talem speciem mali, eo quod contraria virtus per se primo intendit et requirit contrariam rectitudinem in tali materia. Quando vero circumstantia exterioris actus (sub quo semper includo omnem actum imperatum) est contra virtutem, quæ per se primo consummatur in interiori actu, non dat speciem, nisi sit specialiter intenta, aut nisi specialis aliqua obligatio ex tali virtute occurrat ad illum vitandum, vel ad oppositum actum efficiendum. Et ratio est opposita, nam, eum talis virtus per se primo consummetur in interiori actu, regulariter et propter solum modum generalem operandi non requirit specialem rectitudinem in exterioribus actibus.

7. Et in hujusmodi virtutibus maxime verum habet, quod circumstantia generalis non dat speciem, sive sit generalis ex formali ratione peccati in communi, sive ex alia convenientia quasi materiali actuum humanorum. Quod recte explicatur in odio; nam iniuria facta proximo, sine dubio est contra beneficium debitam charitati proximi; et hoc generale est omniibus actionibus, quæ fiunt contra bonum proximi, et nihilominus, nisi ex odio intendatur, non habet inde actus speciale malitiam, ex omnium sententia. Cujus ratio esse videtur, quia amicitiae virtus, et odium ei oppositum præcipue consummantur in corde; et ideo communis effectus actionis exterioris neque specialiter attribuitur odio, neque censetur opponi charitati secundum speciale malitiam, si non specialiter intendatur; sed dicitur opponi materialiter, et includere virtute malitiam ejus. In hoc ergo ordine collocanda est virtus gratitudinis, quæ in corde præcipue consummatur. Et ideo, sicut actus exterior obsequii, aut beneficii erga alterum, ut sit gratitudo, necesse est ut ex intentione grati animi procedat, ita e contrario injuria, vel offendio benefactoris non habet speciale malitiam ingratitudinis,

nisi vel sit specialiter intenta, vel nisi talis circumstantia temporis intercedat, pro quo gratitudinis preceptum specialiter obliget.

8. *Tertium observandum.* — *Per veniale prius remissum non aggravari subsequentia, quomodo intelligendum.* — Tertio observandum est, hujusmodi circumstantiam vel gravitatem inveniri in quocunque peccato mortali commisso post remissionem præcedentium. Quod sequitur ex dictis, quia circumstantia est generalis; et quia cum omne peccatum mortale sit gravis iniuria Dei, in omni illo includitur dicta ingratitudo. Nihilominus tamen specialiter solet hoc tribui quibusdam peccatis propter peculiarem repugnantiam, quam habent cum divina misericordia et gratia; quæ numerat D. Thom. hic, art. 2, et sufficienter rem declarat, ut ibi visum est. Addit vero in solut. ad 2, per peccatum veniale non redire peccata prius remissa, etiam hoc modo; unde sentit non aggravari ex hac circumstantia ingratitudinis. Et idem habet in 4, d. 22. Quod ego maxime verum censeo de his peccatis venialibus, quæ sine plena deliberatione fiunt; nam, cum illa quodammodo naturalia sint, non potest aliquis existimari ingratus ratione illorum. At vero quando veniale fit cum plena deliberatione, aggravari potest ex illa circumstantia; quia, licet non sit perfecta iniuria, est aliqualis offensio Dei; unde, si plene voluntaria sit, ex hac parte repugnat gratitudini illi debitæ. Item, qui majora gratiae auxilia recipit, cæteris paribus gravius peccat, offendendo Deum, etiam venialiter. Denique inter homines, etiam levis offensio cæteris paribus fit gravior, si ad benefactorem fiat; ergo similiiter, etc. Proprietamen ob eam solam causam non dicentur peccata mortalia prius commissa aliquo modo redire quatenus mortalia sunt, quia tota illa gravitas et malitia venialis peccati est inferioris rationis et ordinis. Et ita est intelligendum D. Thom., ut in commentario diximus.

9. *Ultimum observandum.* — Quarto est observandum, quod licet peccatum subsequens aggravetur ex remissione præcedentis, non tamen est illa causa adæquata similis gravitatis, etiam in ratione ingratitudinis. Quod etiam sequitur ex dictis, quia hæc circumstantia generalis est. Unde etiam qui non est consecutus remissionem prioris peccati, alio titulo ingratus est iterum peccando, vel quia Deus expectabat illum, ut penitentiam ageret, quod est peculiare beneficium; vel quia semper auxilia, et vocationes tribuit Deus.

quibus homo non solum non consentit, verum etiam iterum peccat. Si autem hæc inter se conferantur, cæteris paribus, gravius est peccare post remissionem, quia illud fuit majus beneficium gratiae, quam sit expectare peccatorem; et quia iteratio peccati magis reputat cum ejus remissione.

10. *In primo mortali includi circumstantiam ingratitudinis.* — Ultimo concluditur ex dictis, etiam in primo peccato mortali, quod homo commitit, includi hanc circumstantiam ingratitudinis, non solum ratione beneficium creationis, et aliorum, quæ homo a Deo recepit; sed etiam propter speciale beneficium perseverantiae, et innocentiae, quod usque ad illud tempus recepit; nam hoc etiam est magnum divinae gratiae beneficium, cui homo est specialiter ingratus innocentiam amittendo.

Quod sit maius beneficium, innocentia an pœnitentia.

11. Qua occasione queri hoc loco solet, unde gravius fiat peccatum, vel quæ sit maior ingratitudo offendere Deum, postquam præcedentia peccata remisit, vel postquam a peccatis hominem præservavit. Quæ dubitatio coincidit cum alia communis, scilicet, quod sit majus beneficium, pœnitentiae vel innocentiae. Quam attigit D. Thom. hic, art. 2, ad 3, et 2. 2, q. 106, art. 2. Et neutro loco videtur simpliciter respondere, sed sub distinctione. Nam duobus modis potest quantitas beneficii considerari, scilicet, absolute et secundum se, et respective seu cum proportione ad talem personam. Priori modo illud est majus beneficium, in quo majus donum confertur; et sub hac consideratione excedit innocentia, cæteris paribus, quia includit quamdam dignitatem moralem magnæ estimationis, quam non includit nèque conferre potest pœnitentia, scilicet, nunquam offendisse Deum. Posteriori autem modo dicitur majus beneficium, quod datur homini minus digno respectu dantis; et ex hoc capite excedit beneficium remissionis peccati, cæteris paribus, quia peccator de se erat dignus odio et poena.

12. *Prior opinio.* — *Altera opinio.* — Quæ autem ex his conditionibus majoris sit ponderis, ut propterea aliquod ex his beneficiis majus simpliciter dicatur, D. Thom. non satis expresse declarat; indicat tamen simpliciter et in individuo beneficium remissionis peccati majus esse. Et ita etiam exponit Cajet, qui latissime hoc disputat, 2. 2, loco cit. Et idem tenet Soto. in 4, d. 16, q. 1, art. 2; Petr. Soto, lect.

¹ Vide Abulensem, Matth. 18, q. 144.

notabiliter, sed est minima, quæ ex hoc capite esse potest in humano peccato; maxime cum ad hoc genus innocentia per breve tempus non sit necessarium speciale auxilium gratiæ.

14. Quod si fingamus Deum conferre hoc beneficium alicui homini per longum tempus, per specialia auxilia, absque remissione originalis peccati, et vera sanctificatione, erit quidem majus illud beneficium; non est tamen comparabile cum beneficio sanctificationis et remissionis peccati originalis, ut per se manifestum est; nam ex parte recipientis, utrumque confertur æque indigno propter originale peccatum, et ex parte doni multum excedit innocentia, quæ veram sanctitatem et amicitiam Dei includit. Unde, licet ponamus unum hominem post multa peccata actualia postea justificari, alium vero præservari diu a multis mortalibus, nunquam tamen vere justificari, aut remissionem originalis peccati obtinere, longe majus beneficium confertur priori, tum ex parte doni, tum ex parte recipientis, quia indigniori datur. At vero, si fingeremus alium modum remissionis peccati per solam condonationem, sine vera justificatione, et hoc modo uni homini remitti peccata mortalia commissa, sine infusione justitiae, vel remissione originalis peccati, alium vero præservari ab eisdem peccatis actualibus ex speciali providentia gratiæ, durando etiam in peccato originali, existimo huic posteriori fieri simpliciter majus beneficium, quia altiori modo liberatur ab illis malis, ut statim in simili dicam.

Secundus innocentiae gradus.

15. Secundus gradus innocentiae est magis proprius, scilicet, quem homo habet post acceptam gratiam baptismalem, quandiu mortaliter non peccat. Quod potest contingere vel post breve tempus, vel post diuturnum. Et non est dubium, quin eo precedat majus beneficium, quo tempus illud innocentiae majus est, quia illa perseverantia est gratiæ beneficium, quod eo magis crescit, quo perseverantia diuturnior est. Unde, si hoc donum conferatur cum dono justificationis post commissum peccatum mortale, has omnes circumstantias expendere oportet, ut recte fiat comparatio. Ut, verbi gratia, si donum justificationis datum homini habenti solum peccatum originale, absque speciali providentia et manutentia Dei, conferatur cum simili dono dato homini habenti originale peccatum et mortale, hoc sine dubio est ma-

jus beneficium, quia et indigniori datur, et plus ei remittitur. Oportet tamen supponere utrumque æqualem recipere gratiam; nam, si in hoc non sit æqualitas, semper censeo esse absolute majus beneficium, quando major gratia sanctificans confertur, etiamsi in modo, vel in aliis respectibus non sit æqualitas; quia excessus in ipsa sanctitate et amicitia Dei est simpliciter majoris aestimationis. Ideoque quoties quis peccat post majorem gratiam sanctificationis acceptam, sive illam acceperit post peccatum mortale commissum, sive antea, simpliciter est magis ingratus Deo ex parte accepti beneficii; et consequenter ex illo capite gravius peccat. Comparatio ergo debet fieri supposita æquali sanctificatione; et tunc dicimus majus beneficium recipere, qui cum gratia simul accipit remissionem peccati mortalis. Addidi vero, si ex parte alterius, præservatio a simili peccato sit absque speciali præservatione, ac providentia gratiæ, ut contingere potest quando innocentiae tempus brevissimum fuit; nam si ipsa præservatio a peccato sit diuturna, et ex speciali providentia gratiæ, censeo multum augere hujusmodi beneficium, et ex suo genere esse majus donum, quam sit remissio peccati, si cum proportione fiat comparatio; nam in individuo, si præservatio sit ab uno vel altero peccato tantum, remissio autem fiat de multis, gravissimisque peccatis, poterit pœnitentia donum esse majus quam innocentia.

16. Tertius innocentiae gradus. — Tertius gradus innocentiae esse potest, quo homo, justificatus antequam peccet mortaliter, ita conservatur usque ad finem vitæ; et potest talis innocens comparari cum alio homine, qui post multa peccata pervenit ad finem vitæ cum æquali gradu gratiæ et sanctitatis; hoc enim, ut dixi, semper supponere necesse est. Nam, si quis ad finem vitæ pervenit cum majori sanctitate, et acceptus ad majorem gloriam, quamvis, peccando et resurgendo illud tandem bonum consequatur, simpliciter majus beneficium recipit, quam qui cum vita innocentie minorem consequitur gratiam, propter rationem superius tactam. Cæteris autem paribus quoad gradum sanctitatis, existimo majus beneficium esse tales innocentiam quam pœnitentiam. Hoc declaratur optime in B. Virgine, non solum si conferatur cum Maria Magdalena, ut Scotus et alii argumentantur, sed etiam si conferatur cum alia persona, vel secum ipsa, fingendo quod per

viam pœnitentia tandem perveniret ad æqualem gradum gratiæ cum illo, quem nunc habet. Nam sine dubio majus beneficium contulit Deus B. Virgini perducendo illam ad tantam gratiam et gloriam per viam innocentiae, et preservationis ab omni peccato, quam si permittendo lapsum aliquem, et illum reparando, ad eumdem gradum gratiæ et gloriæ illam perduceret. Quod supponunt tanquam certum omnes Doctores, qui disputant de innocentia Virginis; et qui sentiunt illam fuisse preservatam a peccato originali, in hoc maxime fundantur; qui vero negant fuisse præservatam, non negant illud futurum fuisse majus beneficium, sed propter alias causas dicunt non oportuisse tantum beneficium illi fieri. In hac ergo comparatione majus beneficium, absolute loquendo, est innocentia quam pœnitentia.

17. Quod plane sensit Cyprian., epist. 3 dicens: *Primum felicitatis genus est non delinquere, secundum vero delicta cognoscere et retractare.* Et Hugo de S. Vict., lib. 2 de Sacramentis, d. 14, c. 4, dicens: *Si magnum est aliquando surgere, majus certe est nunquam cecidisse; si bonum est sanatum esse, melius est nunquam fuisse corruptum.* Ratio vero est, lūia hujusmodi innocentia et continet magnam dignitatem moralem sanctitatis, et virtute includit quidquid boni est in remissione peccati, et excellenti modo, nimurum liberationem a peccato per præservationem; quod est maximum beneficium gratiæ, propter quod homo non minores gratias Deo debet, quam propter remissionem peccatorum, cæteris paribus, ut sensit et docuit August., l. 12 Confessionum, c. 11, et l. 50 Homil., hom.

23. Imo etiam majores gratias debet, quia modus ille liberandi a malo per præservationem excellentior est, et ex majori amore. Cujus etiam optimum signum est, quia quos Deus magis dilexit, maximeque honorare voluit, illis hoc donum concessit.

18. Quid si comparatio fiat respectu ejusdem personæ. — In hoc autem ultimo gradu innocentia non videtur habere locum comparatio hic intenta de majori ingratitudine peccati, quia cum innocentia usque ad finalē gratiam non habet locum ingratitudine peccati. Fieri tamen potest comparatio hic vel ex hypothesi, sola mentis consideratione; nam si fingeremus postea subsequi peccatum, magis esset ex circumstantia ingratitudinis in innocentia quam in pœnitente. Vel etiam fieri potest comparatio (servata proportione ante

consummationem gratiæ) inter innocentiam conservatam usque ad talem vita terminum, et æqualem justitiam intra eumdem terminum per pœnitentiam comparatam; nam est eadem proportionalis ratio. Solum oportet advertere ut illa duo præcise comparentur, prout facile fit in diversis personis, non vero includendo unum in alio; quod fiet si in eadem persona fiat comparatio. Ut, verbi gratia, si quis habuit vitam innocentem per longum tempus, et postea peccet, deinde vero per pœnitentiam gratiam recuperet, atque iterum peccet, magis ingratus est in hoc secundo peccato quam in priori, quamvis primum videatur esse contra beneficium innocentiae, secundum vero contra beneficium pœnitentiae, quia hoc non est cum præcisione, nam posterius peccatum semper est contra omnia beneficia præcedentia; et ita est etiam contra beneficium innocentiae prius collatum usque ad talem terminum. Et ob hanc causam simpliciter verum est, in quolibet iterante peccatum majorem esse ingratitudinem ob circumstantiam prioris peccati remissi, quamvis non ex illa sola, sed etiam ex aliis beneficiis hæc gravitas oriatur.

QUÆSTIO LXXXIX.

DE VIRTUTUM RECUPERATIONE PER PŒNITENTIAM IN SEX ARTICULOS DIVISA.

Deinde considerandum est de recuperatione virtutum per pœnitentiam. Et circa hoc queruntur sex:

1. *Utrum per pœnitentiam restituantur virtutes.*
2. *Utrum restituantur in æquali quantitate.*
3. *Utrum restituatur pœnitenti æqualis dignitas.*
4. *Utrum opera virtutum per peccatum sequentes mortificantur.*
5. *Utrum opera, mortificata per peccatum, per pœnitentiam reviviscant.*
6. *Utrum opera mortua, id est, absque charitate facta, per pœnitentiam vivificantur.*

Superiori anno inter alia opuscula relectionem quamdam in lucem protuli, in qua totam hujus questionis materiam ex professo disputavi, ideoque ad locum illum lectorem duxi remittendum; supervacaneum est enim in earumdem rerum repetitione immorari. Solum ergo articulis D. Thom. commentarios